

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. СОТ ӨНДІРІСІ, 1-БӨЛІМ (1)

Істі сотқа дейін қысқарту кезіндегі
рәсімдер. Аралық төлемдер, сырттай
шешімдер

1. Істі сотқа дейін қысқарту кезіндегі рәсімдердің жалпы ұғымы.
2. Аралық төлемдер.
3. Сырттай шешімдер.
  - 3.1 Істің нақты мән-жайларымен негізделген сырттай шешімдерді қайта қарау.
  - 3.2 Іс жүргізу бұзушылықтарымен қабылданған сырттай шешімдердің күшін жою.
  - 3.3 Сырттай шешім бойынша қорытынды ережелер.
4. ҚР АПК сәйкес сот шешімдеріне қатысты ережелер.

1. ІСТІ СОТҚА ДЕЙІН ҚЫСҚАРТУ КЕЗІНДЕГІ РӘСІМДЕРДІҢ ЖАЛПЫ ҰҒЫМЫ

Істі сотқа дейінгі тоқтату кезіндегі рәсімдерге мыналарды жатқызуға болады:

- аралық;
- жиынтық;
- сырттай шешімдер;
- алдын ала сұрақтар;
- талап-арыздар мен қарсылықтарды жою.

Барлық осы рәсімдер сот талқылауының алдында болады. Аралық шешімнің мақсаты істі қарау барысында дауды түпкілікті шешкенге дейін қысқа мерзімде ұсыну бойынша, бүкіл істі жеңілдетілген тәртіппен қарау, іс жүргізу құжатын алып тастау және жауапкер келмеген жағдайда талапкердің пайдасына шешім істі тез шешуге арналған.

Аралық шешімдерге қатысты ережелер:

1. Егер талапкер сот ұйғарымына немесе сотта нақты орындауға қол жеткізсе, сот алдын ала аралық мәжбүрлеу шараларын тағайындай алады;
2. Егер талапкер сот талқылауы барысында шығыстарды өтеуді сұраса, сот істі қарау барысында берілуі мүмкін борышты немесе шығындардың бір бөлігін төлеу туралы уақытша бұйрық шығаруы мүмкін.

Жеделдетілген қорытынды шешімнің түрлері:

1. Сырттай шешім;
2. Жиынтық шешім.

Сырттай шешім жауапкер қорғала алмайтын немесе қорғалғысы келмейтін жағдайда орын алады. Егер талапкердің немесе жауапкердің сотта «нақты болашағы жоқ» табысы болса, жиынтық шешім беріледі. Сот талап-арызды немесе тараптың қорғауын қабылдамаған кезде, нәтиже бұл тараптың іс жүзінде істен ұтылғаны болуы болып табылады, сондықтан бұл процесс «түпкілікті шешімге» тең, тіпті кейбір жағдайларда талапкердің сол негіз бойынша жаңа талап-арыз беруге құқығы болады.

2. АРАЛЫҚ ТӨЛЕМДЕР

Аралық төлемдер бірінші кезекте жарақат немесе өліммен аяқталған жазатайым оқиғалар туралы талап арыз берушілерді қорғауға бағытталған. 1978 жылы аралық төлемдер жүйесі барлық шығындарды немесе борыштық талаптарды жабу үшін кеңейтілді. Аралық төлем тапсырмасы талапкерге аванстық төлемді жиі сот талқылауына дейін алуға мүмкіндік береді.

Төлем талап етілетін соманың «ақылға қонымды бөлігін» құрауы тиіс.

Сот аралық төлемді жасау туралы бұйрық қабылдай алады, егер:

1. Жауапкер өзінің жауапкершілігін мойындаса;
2. Жауапкершілік туралы сот шешімі шығарылса.

Сот «қанағаттандырылады», егер іс істі қарауға дейін жеткен болса және заңды шығыстарды санамағанда және талапкердің «елеулі» ақша сомасы берілуі мүмкін.

Аралық төлем ретінде сот берген сома түпкілікті шешімде берілуі мүмкін және ол ықтимал соманың ақылға қонымды бөлігінен аспауға тиіс.

Істі қарау барысында берілуі мүмкін ең жоғары соманы бағалау кезінде сот назарға алатын фактілер:

- зардап шегушінің ұқыпсыздығы;
- өзара есеп айырысу немесе қарсы талаптардың ықтималдығы.

3. СЫРТТАЙ ШЕШІМДЕР

Талапкердің пайдасына сырттай шешімдер сот процесін жеделдетудің маңызды құралы болып табылады. Олар талқылаусыз қабылданады, егер:

- жауапкер іс жүргізу құжаттарын алғанын растамаса;
- жауапкер өз қорғауына дәлел келтірмесе.

Талапкер өз пайдасына сырттай шешім ала алады, егер:

- талап «белгілі ақша сомасына» қатысты болса (бұрын мұндай талаптар «белгіленген сомаға талаптар» деп аталды («liquidated claims»));
- сотпен анықталуы тиіс ақша сомалары (бұрын «белгіленбеген сомаға қойылатын талаптар» деп аталды) («unliquidated claims»);
- жауапкерге олардың құнын төлеу түрінде балама қалдырса, тауарларды жеткізу болып саналады.

3.1. Істің нақты мән-жайларымен негізделген сырттай шешімдерді қайта қарау

Талап қоюшының пайдасына сырттай шешімнің тараптар сайыстарының қорытындылары бойынша шығарылған шешім сияқты күші жоқ.

Егер сырттай шешімге жауап беруші талапкердің пайдасына уақтылы дау айтылса, сот оның әдеттегі шешімін қайта қарауы немесе өзгертуі мүмкін:

- егер « жауапкердің талаптан табысты қорғауға нақты мүмкіндігі болса»;
- «өзге де жеткілікті негіз болған кезде».

Сот қорғаудың негізді болып табылатынын және неге жауапкер іс жүргізу құжаттарын алғанын растамағанын немесе өзінің қорғауына дәлелдерді ұсынбағанын анықтайды (анықтауы тиіс).

3.2. Іс жүргізу бұзушылықтарымен қабылданған сырттай шешімдердің күшін жою

Сот келесі жағдайларда процестік бұзушылықтармен қабылданған талапкердің пайдасына сырттай шешімнің күшін жою туралы жауапкердің өтінішін қанағаттандыруы тиіс:

1. Сот шешімі іс жүргізу тұрғысынан мерзімінен бұрын болды (сот хабарламасын алуды растау немесе талап-арызға қарсылықты жіберу үшін мерзім өткенге дейін шығарылады).
2. Істі жеңілдетілген тәртіппен қарау туралы өтінішхатты шешу аяқталған жоқ.
3. Жауапкер талапты толық орындады (шығынға қатысты талаптарды қосқанда).
4. Жауапкер өз жауапкершілігін толық мойындады және төлем жасау үшін қосымша мерзім сұрады.

3.3. Сырттай шешім бойынша қорытынды ережелер

Сондай-ақ, талапкер мүлдем болмаған жағдайлар бар екенін ескеру қажет егер ол сырттай шешім шығару туралы сотқа сұрау сала алмаса, онда ол бұл туралы тиісті нысандағы өтінішхатты жазу керек.

Талапкер сырттай шешімді ала алмайды, егер:

- жауапкер талапкердің жиынтық шешім шығару туралы талап бойынша шешім шығаруды сұрады және бұл өтінішті сот қабылдаса;
- жауапкер талапкердің талабын сот шығындарын ескере отырып толық қанағаттандырса;
- талапкер ақша сомасын өндіріп алу туралы талап бойынша шешім шығаруды сұрайды және жауапкер талапкерге барлық соманы төлеу мерзімін кейінге қалдыру туралы өтінішпен бір мезгілде төлеу міндетін тіркеуді немесе тануды табыс етсе.

Бұл туралы тиісті өтініш берген кезде сыртқы шешім мемлекетке қарсы шығарылуы мүмкін. Жауапкер,

соның ішінде шетелдік өтініш берушінің алдында ағылшын мемлекеті болған кезде өндірістің кейбір ерекшеліктерін атап өту қажет.

Азаматтық қызмет министрлігі жариялаған тізімде 39 атау бар, олардың ішінде:

- министрліктер (қорғаныс, ауыл шаруашылығы, балық аулау және азық-түлік министрліктері);
- департаменттер (білім және ғылым, жұмыспен қамту, денсаулық сақтау және әлеуметтік қамтамасыз ету, сауда, т.с.с.);
- кеңселер, комитеттер, комиссиялар, мекемелер.

Сырттай шешімнің мазмұны.

Шешім кіріспе, сипаттау, дәлелдеу және қарар бөліктерінен тұрады.

Шешімнің кіріспе бөлімінде: шешімнің шығарылған күні мен орны, шешім шығарған соттың атауы, сот құрамы, сот хатшысы тараптар, іске қатысушы басқа да тұлғалар және өкілдер, даудың нысанасы немесе мәлімделген талап көрсетіледі.

Шешімнің сипаттама бөлімінде қысқаша мазмұны жазылуы тиіс жауапкердің түсініктемелері мен іске қатысушы үшінші тұлғалардың түсініктемелері дәлелдерін негіздейтін дәлелдемелерді көрсете отырып, талапкердің талаптарын, жауапкердің түсініктемелерін және іске қатысушы үшінші тұлғалардың түсініктемелерін қамтиды.

Шешімнің дәлелдеу бөлігінде істің қысқаша мән-жайы көрсетіледі, дәлелдемелер, сот қандай да бір дәлелдемелерді қабылдамайтын дәлелдер және сот басшылыққа алған заңдар. Жауапкер талап қоюды мойындаған жағдайда дәлелдеу бөлігінде талап қоюды мойындауға және оны соттың қабылдауына ғана көрсетілуі мүмкін.

Шешімнің қарар бөлігінде соттың талапты қанағаттандыру туралы немесе талап қоюдан толық немесе ішінара бас тарту туралы қорытындысы, сот шығыстарын бөлуді, шешімге шағым жасау мерзімі мен тәртібін көрсету, сондай-ақ өзге де қорытындылар қамтылуға тиіс.

4. ҚР АПК СӘЙКЕС СОТ ШЕШІМДЕРІНЕ ҚАТЫСТЫ ЕРЕЖЕЛЕР

Ағылшын құқығының ережелерін қазақстандық заңнамамен салыстыру пайдалы болуы мүмкін.

Бұл мәселе ҚР АПК «СОТТЫҢ ШЕШІМІ ЖӘНЕ ОНЫ ОРЫНДАУ» деп аталатын 19-тарауымен реттеледі (223-252 баптар).

223-бап. Шешім шығару

1. Істі мәні бойынша шешетін бірінші сатыдағы соттың сот актісі шешім нысанында шығарылады.
  2. Шешім кеңесу бөлмесінде шығарылады. Бұл бөлмеде өзге адамдардың болуына жол берілмейді. Жұмыс уақыты аяқталғаннан кейін, сондай-ақ жұмыс күні ішінде сот (судья) кеңесу бөлмесінен шығып демалу үшін үзіліс жасауға құқылы.
  3. Шешім іс талқыланғаннан кейін дереу шығарылады. Уәжді шешімді жасау кейінге қалдырылуы мүмкін, бірақ шешімнің қарар бөлігін сот істі талқылау аяқталған отырыста жария етуге тиіс. Шешімнің жария етілген қарар бөлігіне судья қол қоюға және ол іс материалдарына қоса тіркелуге тиіс.
  4. Түпкілікті нысандағы шешім шешімнің қарар бөлігі жарияланғаннан кейін бес жұмыс күнінен аспайтын мерзімде дайындалуға тиіс.
  5. Істі мәні бойынша оңайлатылған (жазбаша) іс жүргізу тәртібімен шешкен кезде сот кіріспе, уәждеу және қарар бөліктерінен тұратын қысқаша шешім шығарады.
- Тараптардың шешім заңды күшіне енгенге дейін мәлімдеген жазбаша өтінішхаты бойынша не өзінің қалауы бойынша сот кіріспе, сипаттау, уәждеу және қарар бөліктерінен тұратын уәждеделген шешім шығарады.

224-бап. Шешімнің заңдылығы және негізділігі

1. Сот шешімі заңды және негізді болуға тиіс.
2. Сот шешімді тараптар ұсынған және сот отырысында зерттелген дәлелдемелерге ғана негіздейді.

225-бап. Шешім шығару кезінде шешілетін мәселелер

1. Шешім шығарған кезде сот дәлелдемелерді бағалайды, іс үшін маңызы бар қандай мән-жайлардың

анықталғанын және қандай мән-жайлардың анықталмағанын, тараптардың құқықтық қатынастарының қандай екенін, осы іс бойынша қандай заң қолданылуға тиіс екенін және мәлімделген талаптың қанағаттандырылуға жататынын-жатпайтынын айқындайды.

2. Сот істі талап қоюшы мәлімдеген талаптар шегінде шешеді.

3. Сот кеңесу бөлмесіне кеткеннен кейін іс үшін маңызы бар мән-жайларды қосымша анықтауды немесе дәлелдемелерді зерттеуді қажет деп тауып, істі мәні бойынша қарауды қайта бастау туралы ұйғарым шығарады, ол сот отырысының хаттамасына енгізіледі. Сот істі мәні бойынша қарау аяқталғаннан кейін сот жарыссөздерін, ал осы Кодекстің 219-бабында көзделген жағдайда прокурордың қорытындысын да қайта тындайды.

226-бап. Шешімнің мазмұны

1. Шешім Қазақстан Республикасының атынан шығарылады.

2. Шешім кіріспе, сипаттау, уәждеу және қарар бөліктерінен тұрады.

3. Шешімнің кіріспе бөлігінде шешімнің шығарылған күні мен орны, шешім шығарған соттың атауы, соттың құрамы, сот отырысының хатшысы, тараптар, іске қатысатын басқа тұлғалар мен өкілдер, даудың нысанасы немесе мәлімделген талап көрсетіледі.

4. Шешімнің сипаттау бөлігінде талап қоюшының талаптарының, жауапкердің түсініктемелерінің және іске қатысатын үшінші тұлғалардың түсініктемелерінің қысқаша мазмұны, олар дәлелдерін негіздеген дәлелдемелер көрсетіле отырып, баяндалуға тиіс.

5. Шешімнің уәждеу бөлігінде істің сот анықтаған мән-жайлары, соттың құқықтар мен міндеттер туралы түйіндері негізделген дәлелдемелер, соттың ол немесе өзге дәлелдемелерді қабылдамау дәлелдері және сот басшылыққа алған заңдар қысқаша көрсетіледі. Жауапкер талап қоюды мойындаған жағдайда уәждеу бөлігінде талап қоюдың мойындалғаны және оны соттың қабылдағаны ғана көрсетілуі мүмкін.

6. Шешімнің қарар бөлігінде соттың талап қоюды қанағаттандыру туралы немесе талап қоюдан толық немесе бір бөлігінде бас тарту туралы түйіні, сот шығыстарын бөлуді, шешімге шағым беру мерзімін көрсету және оның тәртібі, сондай-ақ өзге де түйіндер қамтылуға тиіс.

7. Сот шешімді орындаудың белгілі бір тәртібі мен мерзімін белгілеген немесе шешімді дереу орындауға жіберген немесе оның орындалуын қамтамасыз етуге шаралар қолданған жағдайда, бұл туралы шешімде көрсетіледі.

8. Судья шешімді жазбаша түрде шығарады және оған қол қояды.

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / пер. с англ.; под ред. Р.М. Ходькина; Кембриджский ун-т. – М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
2. Кудрявцева Е.В. Гражданское судопроизводство Англии. - М.: Изда-тельский дом «Городец», 2008.
3. Современная реформа английского гражданского процесса : диссертация ... доктора юридических наук : 12.00.15 / Кудрявцева Елена Васильевна; [Место защиты: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова]. - Москва, 2008. - 346 с.
4. Пучинский В.К. Гражданский процесс зарубежных стран / под ред. В.В. Безбаха. – М., 2008. - 506 с.

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (1)

Дәріс: Істі сотқа дейін қысқарту кезіндегі рәсімдер. Аралық төлемдер, сырттай шешімдер

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (1)

Дәріс: Істі сотқа дейін қысқарту кезіндегі рәсімдер. Аралық төлемдер, сырттай шешімдер
